

DOI 10.57589/srl.v70i2.3989

UDK 811.163.42'367.633

Ivana Matas Ivanković

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb (Inštitut za hrvaški jezik in jezikoslovlje, Zagreb)

imatas@ihjj.hr

Goranka Blagus Bartolec

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb (Inštitut za hrvaški jezik in jezikoslovlje, Zagreb)

gblagus@ihjj.hr

HRVATSKI PRIJEDLOZI *U* I *NA* UZ DIJELOVE TIJELA

Ovaj rad dio je istraživanja prijedloga *u* i *na* u hrvatskom jeziku, konkretno njihove upotrebe uz iste imenice u lokativu i njihove moguće zamjenjivosti (*u cilju – na cilju, u dnu – na dnu*). Upotreba različitoga prijedloga obično mijenja značenje cijeloga izraza (u izrazu *prsten u kutiji* prsten je smješten u unutrašnjosti kutije, a u izrazu *prsten na kutiji* prsten je smješten na gornjoj površini kutije), no ponekad se prijedlozi mogu upotrijebiti bez utjecaja na promjenu značenja izraza (npr. *glumiti u/na filmu*). U ovom radu obrađeni su prijedložno-padežni izrazi s imenicama koje označuju dijelove tijela jer takvi izrazi čine specifičnu skupinu koja u hrvatskome još nije detaljno opisana.

Ključne riječi: hrvatski jezik, prijedlog *u*, prijedlog *na*, dijelovi tijela, lokativ

This article is part of a larger research project on the prepositions *u* ‘in’ and *na* ‘on’ in Croatian—namely, on their usage with the same nouns and their possible interchangeability (*u cilju – na cilju* ‘at the goal’, *u dnu – na dnu* ‘on the bottom’). Usually the use of a different preposition changes the meaning of a whole phrase—for example, in the phrase *prsten u kutiji* ‘ring in the box’, the location of the ring is the interior of the box, whereas in *prsten na kutiji* ‘ring on the box’, the location is on top of the box. Sometimes, however, the prepositions can be used interchangeably without altering the meaning of a phrase (e.g., *glumiti u/na filmu* ‘act in a movie’). In this article, we have focused on prepositional phrases with nouns denoting body parts since they form a closed group with some peculiarities that have not yet been the subject of detailed research.

Keywords: Croatian language, preposition *u* ‘in’, preposition *na* ‘on’, body parts, locative

1. Uvod

U ovom radu analiziraju se hrvatski prijedložno-padežni izrazi s prijedlogom *u* i imenicom u lokativu koja označuje dio tijela ($u + DT_{LOK}$) te s prijedlogom *na* i imenicom u lokativu koja označuje dio tijela ($na + DT_{LOK}$). Popis imenica dobiven je iz širega popisa izraza prijedloga *u* i *na* iza kojih dolazi ista imenica na temelju frekvencije

upotrebe tih prijedloga u hrWaC-u.¹ Parovi *prijedlog + imenica* dobiveni su upotrebom regularnih izaza: najprije su s pomoću regularnoga izraza [lemma="u"] [tag="N...l"] dobivene kolokacije koje se sastoje od prijedloga *u* i imenice u lokativu, one su poredane po frekvenciji i uzeto je prvih 1000 kolokacija, a zatim je isto (s pomoću regularnoga izraza [lemma="na"] [tag="N...l"]) učinjeno za prijedlog *na* i imenicu u lokativu. Ta dva popisa spojena su u Excel tablici (prijedlozi u jedan stupac, imenice u drugi) i s pomoću opcije *Conditional Formatting* istaknute su imenice koje se ponavljaju na oba popisa: parovi su zatim podijeljeni u manje skupine prema značenju imenice, a imenice koje označuju dijelove tijela uzete su u daljnju analizu. U popis je ušlo 20 parova s ukupno 17 imenica koje označuju dijelove tijela jer su zadanom pretragom tri imenice (*glava, oko i ruka*) potvrđene i u jednini i u množini:² *u/na glavama, u/na glavi, u/na kosi, u/na koži, u/na krilu, u/na leđima, u/na ljudima,³ u/na mozgu, u/na nogama, u/na očima, u/na oku, u/na prsima, u/na ruci, u/na rukama, u/na srcu, u/na tijelu, u/na trbuhu, u/na ustima, u/na ušima, u/na želucu*.

2. Prijedlozi *u* i *na* i njihova zamjenjivost: teorijski okvir

Unutar gramatičkih opisa u hrvatskom jeziku prevladavaju dva pristupa prijedlozima: formalno-funkcionalni (Silić, Pranjković 2005; Matas Ivanković 2009; Pranjković 2013 itd.) i kognitivnolingvistički (Šarić 2006; Matovac 2013; Belaj, Tanacković Faletar 2014 itd.). Prijedlog *u* u hrvatskome može doći s genitivom (*oči u djevojčice*), akuzativom (*putovati u grad*) i lokativom (živjeti u gradu), a prijedlog *na* s akuzativom (*staviti na stol*) i lokativom (*držati na stolu*).

Upotreba drugoga padežnog morfema rezultira razlikovanjem cilja i mjesta. Prijedlog s akuzativom označuje cilj, a s lokativom ili instrumentalom mjesto. Akuzativom je označeno odredište na kojemu se odvija završna faza glagolske radnje (*utrčati u dvoranu*), dok je lokativom određeno mjesto gdje se odvija radnja (*trčati u dvorani*), a instrumentalom je označen pojam s pomoću kojega se određuje mjesto radnje (*trčati pred dvoranom*). (Matas Ivanković 2009: 34).

Oblik imenskog izraza često ne ovisi isključivo o adpoziciji već i o samom glagolu, te prijedlog *u* uz statične glagole zahtijeva lokativ, dok uz dinamične glagole zahtijeva akuzativ. Lokacijska značenja obično se nazivaju statičnim, a direktivna dinamičnim, dok se unutar te skupine dodatno razlikuju značenja kretanja (perlativnost), približavanja (adlativnost) i udaljavanja (ablativnosti) (usp. Matovac 2013: 36, 41).⁴ U ovom radu analiza je napravljena na lokativu, kao padežu koji ima primarno prostorno značenje. Prema lokalističkoj teoriji »temeljna i polazišna značenja padeža jesu prostorna, a ostala se značenja raznolikim tipovima metaforizacije izvode iz prostornih. Drugim riječima,

¹ hrWaC je mrežni korpus tekstova prikupljenih s domene .hr. Korpus je tagiran, a sastoji se od 1,9 milijardi pojava (vidi više u Ljubešić and Klubička 2014). Pretraga korpusa napravljena je u kolovozu 2021.

² Premda su se neke imenice pojavile i u jednini i u množini, popis nije proširivan oblikom koji nedostaje za one imenice koje su se pojavile samo u jednini ili samo u množini.

³ Imenica *ljudi* uključena je u analizu jer je riječ o supletivnoj množini imenice *čovjek*, koja je holonim svih dijelova tijela i ima obilježja spremnika.

⁴ Pavlović (2011: 180) razlikuje direktivnost, koja se ostvaruje kao usmjerenost, i indirektivnost, koja se ostvaruje kao lokativnost, tj. kao izostanak usmjerenoga kretanja.

tvrdi se da su mnoga neprostorna značenja, i u padežnom sustavu i izvan njega (npr. vremenska, načinska, uzročna, suprotna, posvojna i sl.), organizirana po uzoru na prostorna.« (Pranjković 2013: 50). Po istom se principu opisuju i prijedlozi te je i u rječnicima i u gramatikama na prvome mjestu prostorno značenje prijedloga, a zatim su opisana i ostala. Prema gramatici Silića i Pranjkovića »lokativ s prijedlogom *u* primarno označuje prostor, i to obično tako da se njime označuje predmet u čijim se granicama nalazi drugi predmet«. Uz apstraktne imenice prostor se shvaća u prenesenom značenju, a iz primarnoga prostornog značenja razvila su se i značenja vremena, sredstva i načina (Silić, Pranjković 2005: 233). Prijedlog *na* s lokativom »označuje mjesto, odnosno mirovanje predmeta ili kakvu aktivnost na gornjoj površini, u gornjemu dijelu, na početku ili na kraju kakva drugog predmeta«. Iz tog su se značenja razvila i druga značenja – vrijeme, sredstvo, način, ali i značenje dopune (Silić, Pranjković 2005: 230–31). U toj gramatici spominje se i alternacija prijedloga *u* i *na*: »Uz imenice koje označuju kakvo povišenje, uzdignut položaj, otok i sl. ili uz imenice koje označuju kakve ustanove prijedlog *na* alternira s prijedlogom *u*, npr. *Živi na selu* (ali *u gradu*), *Ljetovali smo na Krku* (ali *u Istri*), *Stanuje na Šalati* (ali *u Trnju*), *Radi na fakultetu* (ali *u školi*)« (Silić, Pranjković 2005: 230). Međutim, u navedenim se primjerima imenice iza prijedloga razlikuju, a ne navode se primjeri u kojima *u* i *na* alterniraju s istim imenicama. Normativne upute u hrvatskom jeziku svedene su uglavnom na upotrebu prijedloga *u* ili *na* uz naseljena mjesta te uz javne ustanove. U *Hrvatskome jezičnom savjetniku* izdvaja se upotreba prijedloga *na* uz zemljopisna imena nekih mjesta smještenih na većoj nadmorskoj visini ili na rijeci, dok se u ostalim slučajevima upotrebljava prijedlog *u* te se ističe da je raspodjela različita kad su u pitanju dijelovi gradova (naselja) i navodi se normativna uputa prema kojoj prednost ipak treba dati prijedlogu *u* (u slučajevima gradskih naselja), posebno tamo gdje se javljaju i analoške konstrukcije s prijedlogom *na* (*na Siget* > *u Siget*). Također i uz nazive ustanova prednost se daje prijedlogu *u*: *Idem na poštu*. > *Idem u poštu*. (usp. Barić i dr. 1999: 184). Kako tumače Belaj i Tanacković Faletar (2014: 442): »Konstrukcijom *u*+lokativ u prostornim se kontekstima najčešće profiliraju trodimenzionalni orijentiri u čijoj je unutrašnjosti smješten trajektor«, dok se lokativom s prijedlogom *na* kodiraju »prostorni orijentiri koji su profilirani u svojoj dvodimenzionalnosti, ali i apstraktni referenti koji se iz određenoga razloga na taj način metaforički konceptualiziraju« (Belaj, Tanacković Faletar (2014: 444). Prema Pavloviću (2011: 180) prijedlozima *u* i *na* svojstvena je kontaktnost, pri čemu se prijedlogom *u* konkretizira unutrašnja kontaktnost [+ INKLUZ], kada je lokalizator unutrašnjost orijentira, a prijedlogom *na* površinska kontaktnost [– INKLUZ], kada je lokalizator površina orijentira.

Prijedlozi *u* i *na* tema su mnogih radova, a neki od njih bave se upravo njihovom usporedbom. U analizi funkcionalne geometrije prostornih prijedloga *in* 'u' i *on* 'na' Garrod, Ferrier i Campbell (1999: 169) zaključuju:

For *in*, the referent *x* (i.e. the subject of the preposition) must be *included* in, *enclosed* by or *interior* to the relatum *y* (i.e. the object of the preposition). For *on*, the assumed representation is one of *contact* or *contiguity* of the surfaces of referent and relatum together with the additional constraint of support for some of the definitions. Thus the semantic representation

of the prepositions is primarily geometrical, expressed through topological relations such as enclosure or spatial contiguity.⁵

Cuyckens (1993: 30) tumači da im je zajednički apstraktan odnos PODUDARANJE: »*In*^E and *on*, for instance, are often said to describe a COINCIDENCE relation between *x* and a 3DIM container or 2DIM surface *y*, respectively«⁶, a kao primjere navodi *the keys in the cupboard* ‘*ključevi u ormariću*’ i *the statue on the Marketplace* ‘*kip na tržnici*’. Opisuje različite tipove medija (tj. prostorne konfiguracije). S obzirom na dijelove tijela kao temu ovoga rada, izdvojiti ćemo nekoliko medija iz Cuyckensova opisa: ruke su određene kao 3DIM omeđen, porozan (šupalj) medij (s primjerima *Zij heeft een kind in haar armen*. ‘*Ima dijete u naručju*.’), prst i uho kao 3DIM omeđen, neporozan medij (s primjerima *Hij voelde een scheut van pijn in zijn vinger*. ‘*Osjetio je ubod u prstu*.’; *Hij heeft een ring in zijn oor*. ‘*Ima naušnicu u uhu*.’) i lice kao 2DIM, omeđen medij (*Zij heeft sproeten in haar gezicht*. ‘*Ima pjege na licu*.’) (usp. isto 54–57). Prema Cuyckensu *na* (nizozemski *op*) logična je alternativa prijedlogu *u*, jer leksikalizira, među ostalim, odnos između *x* i 2DIM površine. Što se ljudskog tijela tiče, ističe da se neomeđeni dijelovi ljudskog tijela primarno leksikaliziraju s pomoću *op*, a indikativno je da se u rubnim kategorijama jezici međusobno razlikuju. Na primjer, engleski dopušta *in* uz neomeđene dijelove ljudskog tijela, dok u nizozemskom uglavnom prevladava *op* (usp. Cuyckens 1993: 57–58).

Rice smatra da je *in* ‘*u*’ kompatibilan s višestruko konfiguriranim pozadinama:⁷ »... it appears that zero-dimensionality can be predicated with *at* or *in*; one-dimensionality with *at*, *on*, or *in*; two-dimensionality with *on* or *in*: while three-dimensionality strongly favors *in* alone.«⁸ (Rice 1992: 90).

Šarić zaključuje da je variranje u upotrebi prijedloga *u* i *na* u nekim kontekstima zajedničko slavenskim jezicima te u radu opisuje neke aspekte varijabilnosti u hrvatskome. Izdvaja zatvorenost i omeđenost kao primarna vizualna obilježja koja se često doživljavaju zajedno i zbog kojih prijedlog *u* evocira shemu spremnika s uglavnom vizualnim sadržajem (Šarić 2006: 5–6) te dalje u radu iznosi velik broj primjera u kojima su *u* i *na* međusobno zamjenjivi u hrvatskome.

Feist i Gentner (2003: 390) raspravljajući o čimbenicima koji utječu na upotrebu *in* ‘*u*’ i *on* ‘*na*’ navode da ima više čimbenika prostorne scene koji se upotrebljavaju za opisivanje semantike prostornih relacijskih pojmova u različitim jezicima. Među njima su geometrija pozadine, geometrija lika, geometrijski odnos između lika i pozadine, funkcionalni odnos između lika i pozadine i kvalitativna fizika prostorne scene.

⁵ Za *in* ‘*u*’, referent *x* (tj. subjekt prijedloga) mora biti *uključen* u relatum *y* (tj. objekt prijedloga), *zatvoren* njime ili *unutar* njega. Za *on* ‘*na*’, pretpostavljena reprezentacija jest *kontakt* ili *bliskost* površina referenta i relatuma zajedno s dodatnim ograničenjem potpore za neke definicije. Stoga je semantička reprezentacija prijedloga primarno geometrijska, izražena topološkim odnosima kao što su zatvorenost ili prostorna bliskost.

⁶ Za *in*^E ‘*u*’ i *on* ‘*na*’, na primjer, često se kaže da opisuju odnos PODUDARANJA između *x* i 3DIM spremnika ili 2DIM površine *y*, slijedom.

⁷ Nazivi *Ground* i *Figure*, koji se pojavljuju u nekim citiranim radovima, u ovome radu prevedeni su kao *pozadina* i *lik*, u skladu s nazivljem u bazi Struna (<http://struna.ihjj.hr/>).

⁸ ... čini se da se nulta dimenzionalnost može izreći s *at* ‘*na*’ ili *in* ‘*u*’; jednodimenzionalnost s *at* ‘*na*’, *on* ‘*na*’, ili *in* ‘*u*’; dvodimenzionalnost s *on* ‘*na*’ ili *in* ‘*u*’; dok trodimenzionalnost snažno favorizira samo *in* ‘*u*’.

3. Metodologija

Strukture dobivene korpusnom pretragom s prijedlozima *u* i *na* i istom imenicom u lokativu koja označuje dio tijela mogu se podijeliti u 3 skupine s obzirom na značenje i međusobnu zamjenjivost:

- a) Strukture s *u* i *na* imaju različito značenje, npr., *kapa na glavi – misao u glavi*, i prijedlozi se ne mogu međusobno zamijeniti: **kapa u glavi – *misao na glavi*.
- b) Izbor prijedloga ovisi o perspektivi promatrača, tj. o poruci koju želi poslati: *ruka na kosi – ruka u kosi*. Šarić tu situaciju opimjeruje sa *Sjedi u fotelji/na fotelji*, gdje oblik i/ili dubina fotelje mogu utjecati na izbor između dvaju prijedloga. Ako fotelja može sakriti nekoga tko sjedi u njoj i ako se govornik koncentrira na karakteristike orijentira⁹ kao spremnika, može se očekivati prijedlog *u*. Ako je najvažnija informacija s govornikova stajališta da orijentir podupire trajektor, povećat će se vjerojatnost prijedloga *na* (Šarić 2006: 9). U takvim su primjerima prijedlozi međusobno zamjenjivi, ali postoji mala razlika u značenju.
- c) Prijedlozi su međusobno zamjenjivi bez utjecaja na značenje konstrukcija, npr.: *Za držanje laptopa u krilu osoba mora biti mirna i imati skupljene noge. – Puno je napisano o držanju laptopa na krilu tijekom rada na njemu*.¹⁰

Daljnja analiza temelji se na statističkoj distribuciji prijedložno-padežnih izraza $u + DT_{LOK}$ i $na + DT_{LOK}$ u kojima imenice u lokativu označuju dijelove tijela uz koje su prijedlozi *u* i *na* međusobno zamjenjivi, a posebna je pozornost posvećena nekim čimbenicima: dio tijela je živo, dio tijela je spremnik, utjecaj lijevoga kolokata na međusobnu zamjenjivost prijedloga. U analizi lijevoga kolokata napravljeno je dodatno pretraživanje u hrWaC-u: pretražen je –1 kolokat prijedložno-padežnih izraza kao atribut u pretrazi odabrana je *lemma*. Budući da je obična pretraga po frekvenciji dala mnogo primjera s interpunkcijskim znakom kao prvim lijevim kolokatom, rezultati su sortirani prema *T-scoreu* i za svaki od njih uzeto je prvih 50 rezultata (uz iznimke kada je cjelokupni popis za određenu imenicu bio kraći: primjerice *na ušima* je dalo ukupno 38 kolokacija, a *na želucu* 18). Za svaki par istaknuti su duplikati (s pomoću opcije *Conditional Formatting Duplicate Values* u Excelu) kako bi se dobile konstrukcije kod kojih su riječi ispred i iza prijedloga iste, a razlika je jedino u prijedlogu. Lijevi kolokati bili su podijeljeni u manje grupe (npr. imenice koje označuju medicinsko stanje, imenice koje označuju osjećaje, predmete, dijelovi veće cjeline, glagoli koji označuju položaj tijela, percepciju ili promišljanje...) kako bi se utvrdilo postoji li neko semantičko polje koje utječe na odabir prijedloga.

4. Diskusija

U daljnjoj analizi u opisu upotrebe prijedložno-padežnih izraza $u + DT_{LOK}$ i $na + DT_{LOK}$ u obzir su uzeta sljedeća obilježja:

- a) živost pozadine

⁹ Nazivi *Landmark (LM)* i *Trajector (TR)*, koji se pojavljuju u nekim citiranim radovima, u ovome radu prevedeni su kao *orijentir* i *trajektor*, u skladu s nazivljem u bazi Struna (<http://struna.ihj.hr/>).

¹⁰ Svi rečenični primjeri u radu preuzeti su iz HrWaC-a.

- b) obilježja dijela tijela kao spremnika
- c) stupanj kontrole pozadine nad likom
- d) odnos dio – cjelina (lik je dio pozadine)
- e) usporedba lijevih kolokata (s pretpostavkom da je međusobna zamjenjivost prijedloga bez utjecaja na značenje cijeloga izraza tipičnija za one prijedložno-padežne izraze s većim brojem istovjetnih lijevih kolokata).

4.1. Rezultati korpusne analize: broj *u* i *na* parova

Ukupan broj imenica u lokativu s prijedlogom *u* u hrWaC-u iznosi 14 403 068 (dobiveno regularnim izrazom [lemma="u"][tag="N...I"]), a s prijedlogom *na* 5 344 003 (dobiveno regularnim izrazom [lemma="na"][tag="N...I"]). Broj primjera za svaki par prijedloga i imenice koja označuje dio tijela dobiven je upisivanjem cijeloga izraza u polje pretrage (npr. izraz *u glavama* u polje *Query type simple*). Zbrojeno zajedno, ukupan broj svih izraza *u* + DT_{LOK} iznosi 195 443, a *na* + DT_{LOK} 85 764, što znači da uz dijelove tijela prevladava prijedlog *u*. To odgovara općoj raspodjeli tih prijedloga s lokativom u hrWaC-u i pokazuje specifičnost hrvatskoga u odnosu na nizozemski u kojemu uz dijelove tijela prema Cuyckensu prevladava prijedlog *op* 'na', odnosno da se neomeđeni dijelovi ljudskog tijela primarno se leksikaliziraju s pomoću *op*. U hrvatskome *u* prevladava uz 16 od 20 dijelova tijela.

Kad se u obzir uzme omjer broja primjera s *u* i *na*, imenice koje označuju dijelove tijela mogu se prikazati kao kontinuum u kojem se dijelovi tijela s većim omjerom prijedloga *u* prema *na* nalaze više na popisu i mogu se promatrati kao tipičniji predstavnici izraza *u* + DT_{LOK} . Prve su tri imenice na popisu *usta*, *oči*, *ruka*. S druge strane, imenice *koža*, *leđa*, *noge*, *prsa* dolaze češće s *na*. Redosljed imenica prema omjeru *u* : *na* prikazan je u Tablici 1.

Tablica 1: Omjer prijedloga *u* : *na* uz imenice koje označuju dio tijela.

imenica (L)	<i>u</i>	<i>na</i>	omjer <i>u</i> : <i>na</i>
<i>ustima</i>	9101	1024	8,887695313
<i>očima</i>	12632	1664	7,591346154
<i>ruci</i>	22168	3563	6,221723267
<i>srcu</i>	20985	3641	5,763526504
<i>glavama</i>	3858	754	5,116710875
<i>rukama</i>	27726	6383	4,343725521
<i>mozgu</i>	8509	2035	4,181326781
<i>želucu</i>	4311	1073	4,017707363
<i>ušima</i>	2925	735	3,979591837

<i>krilu</i>	3358	1167	2,877463582
<i>tijelu</i>	14111	5133	2,749074615
<i>kosi</i>	2642	982	2,690427699
<i>oku</i>	5761	2487	2,316445517
<i>glavi</i>	36037	16830	2,141235888
<i>trbuhu</i>	4997	2896	1,725483425
<i>ljudima</i>	3697	2294	1,611595466
<i>prsimi</i>	2388	3064	0,779373368
<i>nogama</i>	3971	10774	0,368572489
<i>koži</i>	2848	8228	0,346135148
<i>leđima</i>	3418	11037	0,309685603
Ukupan broj	195443	85764	2,278846602

4.2. Prevladavanje prijedloga *u*

Kao što je već navedeno, prevladavanje prijedloga *u* uz dijelove tijela u skladu je s općom distribucijom prijedloga *u* i *na* u korpusu. Ta se dominacija može objasniti s pomoću nekoliko argumenata.

Jedan od razloga za dominaciju prijedloga *u* jest činjenica da čovjek i dijelovi njegovog tijela imaju obilježje živoga. U nizu eksperimenata Jamrozik i Gentner (2015) zaključuju da **živopozadina** favorizira upotrebu prijedloga *u*, temeljeno na objašnjenju da bi živa pozadina trebala imati više kontrole nad svojim odnosom s likom (zahvaljujući tomu što može kontrolirati položaj lika) nego neživa. Isto tako živi lik trebao bi imati više kontrole nad svojim odnosom s pozadinom (zahvaljujući tomu što može napustiti odnos). To je utemeljeno na prethodnim istraživanjima Feist i Gentner (2003), u kojima su autorice zaključile da će sudionici istraživanja vjerojatnije odabrati *u* kad je pozadina živa (u primjeru *a coin in/on a hand* ‘novčić u/na ruci’), za razliku od neživog (u primjeru *a coin in/on a dish* ‘novčić u/na posudi’) i vjerojatnije će odabrati *na* ‘on’ kad lik ima obilježje živoga (*a firefly in/on a dish* ‘kriješnica u/na posudi’) nego kad ima obilježje neživoga (*a coin in/on a dish* ‘novčić u/na posudi’).

Kao što je navedeno u uvodu, prijedlog *u* opisuje sadržavanje, odnos podudaranja između *x* i trodimenzionalnoga spremnika, a ljudsko tijelo promatra se kao spremnik. Prema Navarro i Ferrando (2000: 197, 198, 200) konceptualna shema ZATVORENOST (ENCLOSURE) oprimjeruje se na više načina, među ostalim i tako da se ljudsko i životinjsko tijelo, kao i njihovi dijelovi, promatraju kao spremnici. Od metafora koje on nabraja na tijelo se odnose: 1) UM SADRŽAVA MISAO, sjećanja, znanje itd. SRCE može biti zamjena za UM kada trajektor ima emotivnu vrijednost; 2) LJUDI SADRŽAVAJU PONAŠANJE

(kao zrak ili plin), emocije (kao tekućine), osobine (kao predmete) i uloge (kao tvar koju sadržava oblik).

Prema Šarić (2006: 28) metafora je LJUDSKO TIJELO ILI NJEGOVI DIJELOVI SPREMNICI SU ZA EMOCIJE, MISLI, FIZIČKA STANJA, ŽIVOTNE SNAGE I KARAKTER, što objašnjava time da je trajektor mentalno stanje, emocija ili misao s orijentiranjem kao osobom, tijelom osobe ili dijelom tijela. U osnovi je ove metafore naivno razumijevanje tjelesnih funkcija ljudskih bića: glava se smatra mjestom i spremnikom misli, mašte, sjećanja i svih aktivnosti povezanih s mozgom (jer je glava stvarni spremnik za mozak kao fizički objekt). Srce i duša promatraju se kao spremnici za emocije, što Šarić potvrđuje primjerima u *dubini srca je bio sretan, u glavi mu se vrte misli, bol u duši*.

Ako se pogledaju rječničke definicije imenica koje označuju dijelove tijela s našeg popisa, ističe se da su one koje su visoko na popisu u Tablici 1. definirane kao spremnici ili tako da nalikuju na spremnik. Primjerice *usta* su u ŠKRJ-u¹¹ definirana kao ‘dio ljudskoga i životinjskoga tijela, šupljina na glavi između usana i ždrijela kroz koju se diše, uzima hrana, govori i glasa’ (ovdje su i u drugim definicijama isticanja rječničkih citata autorska). *Srce* je ‘šuplji mišićni organ u prsnoj koži koji ritmičnim stezanjem i opuštanjem odvodi krv po čitavome tijelu’. *Glava* je ‘gornji dio tijela u kojemu su smješteni mozak i tjelesna osjetila’. Dakle, za razliku od organa kao što su koža i leđa, ti organi odgovaraju slici spremnika, uz koji tipično dolazi prijedlog *u* – prijedlog koji podrazumijeva omeđenost, zatvorenost, zauzimanje prostora unutar trodimenzionalnog spremnika.

S druge strane, *oko* i *ruka*, koji su na drugom i trećem mjestu popisa, nisu definirani kao spremnik, ali njihova definicija u prvom planu ima funkciju toga dijela tijela. *Oko* je ‘organ vida smješten u šupljini na prednjemu dijelu glave’, a *ruka* je ‘gornji ljudski ud koji služi za hvatanje i držanje’. Funkcija podrazumijeva kontrolu nad objektom nad kojim se vrši, što se podudara s većom kontrolom koja se pripisuje živoj pozadini. Osim viđenja u doslovnom značenju oči su organ procesuiranja i refleksije viđenog, pa izraz *u očima* često dolazi uz imenicu koja opisuje emociju koja se izražava u očima: *strah, nevjerica, sjeta, sreća, mržnja*; ili uz glagol koji objašnjava percepciju ili promišljanje o kome drugom: *kompromitirati, diskreditirati, rasti, srozati*. U izražavanju tih osjećaja oči prikazuju rezultat mentalnog ili emocionalnog procesa, tj. imaju kontrolu nad likom. Prijedložno-padežni izraz *u ruci* često dolazi uz imenicu koja označuje predmet: *čaha, olovka, štap, mikrofon*, pri čemu je ruka organ držanja, manipuliranja, rukovanja predmetom, ona je pozadina koja ima kontrolu nad likom.

Zahvaljujući toj funkciji koju ruka obavlja samostalno, na popisu 20 parova našli su se i jedninski i množinski oblik imenice *ruka*. Ljudsko tijelo ima dvije ruke, one čine par, ali često djeluju odvojeno. Iako množina može biti upotrijebljena u izrazima koji znače držanje ili nošenje (npr. *oružje u rukama, instrument u rukama*), kada lijevi kolokat označuje predmet, ruka je češće u jednini (*knjiga u ruci, cigareta u ruci, nož*

¹¹ I druge definicije preuzete su iz ŠKRJ-a.

u ruci, oružje u ruci). Za razliku od toga, noge funkciju kretanja i stajanja obavljaju u paru te se imenica *noga* rjeđe pojavljuje u jednini.

Ako se pogledaju morfološka obilježja jednine i množine ostalih imenica s popisa, ističe se da su se na njemu našli još i oba oblika imenica *oko* i *glava*. Oči su parni organ i često su u upotrebi primjeri u kojima je u prvom planu njihova funkcija vida (u doslovnom i prenesenom značenju) ili njihov fizički opis (kao dijela lica), kada dolaze u množini: *izraz u očima, vatra u očima, bijes u očima, zlo u očima; šminka na očima, sjenilo na očima, boja na očima*. S druge strane, izraz u jednini često se odnosi na medicinski ili fiziološki opis oka te ima konkretnije značenje i opisuje vrlo specifičnu situaciju u kojoj se oko opisuje pojedinačno, zbog čega se i jedninski oblik našao na popisu: *žila u oku, stanica u oku, krvarenje u oku; mrena na oku, modrica na oku, zahvat na oku, kapak na oku*.

Prema korpusnim rezultatima *glava* se češće pojavljuje u jednini (*u glavi* je potvrđeno 36 037 puta, a *na glavi* 16 830 puta) nego u množini (*u glavama* se pojavljuje 3858 puta, a *na glavama* 754). Oblici u jednini i množini vrlo često dolaze uz apstraktne imenice uz koje dolazi prijedlog *u*: *stanje u glavama, konfuzija u glavama, sklop u glavama, pomak u glavama, ideja u glavama*; te *stvar u glavi, zbrka u glavi, problem u glavi*, pri čemu se *glava* u prenesenom značenju odnosi na stanje uma pojedinca ili skupine te često dolazi i u množini (*Zbrka u glavama ljudi nastaje čim se previše udalje od čvrstog tla realnosti.*), zbog čega se i množinski oblik našao na popisu.

4.3. Prevladavanje prijedloga *na*

Samo četiri imenice odstupaju od tipične raspodjele prijedloga *u* i *na* i češće dolaze s prijedlogom *na*. To su *leđa, koža, noge, prsa* (navedeni odozdo prema gore, tj. od veće dominacije prijedloga *na* prema manjoj). Ta se odstupanja mogu objasniti argumentima iz literature.

U opisu prijedloga *on* 'na' Navarro i Ferrando (1999: 157) među metaforama temeljenim na topološkim slikama (kontaktnu) izdvaja *trajektor je dio orijentira* (*»Trajector is Part of landmark«*), što se može protumačiti kao jedan od argumenata zašto prevladava prijedlog *na*. On promatra trajektor kao 'dio vanjske strane nečega' (*nose on face* 'nos na licu', *expression on face* 'izraz na licu', *ears on head* 'uši na glavi', *peaks on mountain* 'vrhovi na planini' itd.), ili kao dio pričvršćen na cjelinu koji čini njezin dio (*heels on shoes* 'pete na cipelama'). Analiza lijevih kolokata naših primjera pokazala je da je ta interpretacija primjenjiva na tri od četiri imenice: kad lijevi kolokat označuje dio cjeline, imenice *leđa, noga, prsa* u većini primjera dolaze s prijedlogom *na* (*dlaka na leđima, prst na nogama, dlaka na prsima*), samo uz imenicu *koža* prevladava u (*stanica u koži, žila u koži*)... Ipak, u opisivanju predodžbene sheme koja uključuje trajektor kao dio orijentira, Šarić zaključuje da je međusobna zamjenjivost prijedloga *na* i *u* karakteristična za mnogo primjera:

it can be claimed that, with *u* + LOC, the highlighted information in the utterance is that the TR is topologically in the interior of the LM. The border dividing the exterior and interior is

often only a conceptual one. If the observer concentrates on the fact that a part of the TR is supported by the LM or that the TR adjoins the surface of the LM, *na* + LOC will be used instead. This also applies to situations in which the TR is attached to the LM. (Šarić 2006: 16–17).¹²

Ova međusobna zamjenjivost pokazala se i u našem korpusu. Tako se uz neke primjere kada lijevi kolokat označuje dio koji pripada određenom dijelu tijela kao cjelini pojavljuje prijedlog *na* (*sloj na koži, dlaka na leđima, koža na leđima, nokat na nogama*), uz neke prijedlog *u* (*lojnica u koži, stanica u mozgu, mišić u nogama, zjenica u oku*), dok se neki kolokati pojavljuju uz oba prijedloga (*žila na mozgu – žila u mozgu, mišić na nogama – mišić u nogama, suza na očima – suza u očima, organ na tijelu – organ u tijelu, dlaka na ušima – dlaka u ušima*).

Prema Jamrozik i Gentner (2014: 2411) prijedlozi *u* i *na* razlikuju se u raspodjeli kontrole u odnosu lik – pozadina, odnosno u prostornim odnosima *na* ‘on’ ima tendenciju prenijeti relativno veću kontrolu lika (npr. *a fly on the plate* ‘muha na tanjuru’), a *u* ‘in’ ima tendenciju prenijeti relativno veću kontrolu pozadine (npr. *a fly in a hand* ‘muha u ruci’). Njihova je teza temeljena na funkcionalnom odnosu kontrole koji su predložili Garrod i Sanford (1989: 158): »Like containment, support can be characterised as a control relation whereby one object controls the location of the other by opposing the force of gravity. That is the supported object does not drop because of the supporting object.«¹³ Navarro i Ferrando (1999: 149, 154) skreće pozornost na dvije točke gledišta ovog odnosa u kojima je trajektor teret s aspekta orijentira, a orijentir je potporni entitet s aspekta trajektora. Jedna od metafora u kojoj je trajektor preslikan na teret jest BOLEST je TERET, jer je prisutnost bolesti izražena kao teret koji podupiru ljudi pogođeni njome.

Imenica *koža* u ŠKRJ-u opisana je kao ‘najveći tjelesni organ koji s vanjske strane pokriva i štiti tijelo te prima i prenosi podražaje’, percipira se, dakle, kao površina, dvodimenzionalna ravnina, te je, s obzirom na to, prijedlog *na* očekivan. Osim toga, većina lijevih kolokata (28/50) izraza *na koži* odnosi se na neki medicinski ili fiziološki opis: *promjena, mrlja, reakcija, nepravilnost, osip, oštećenje, rana, crvenilo, proces*, te uglavnom označuju neko odstupanje od medicinski ili fiziološki normalnoga stanja, što potvrđuje Navarro i Ferrandovu metaforu BOLEST je TERET. Ova metafora nije primjenjiva na ostale tri imenice s *na*-popisa uz koje imenice koje označuju medicinsko stanje i bolest dolaze uglavnom uz prijedlog *u* (npr. *zatezanje u leđima, bol u nogama, probadanje u prsima*).

Imenica *leđa* definirana je kao ‘stražnji dio ljudskoga trupa između vrata i slabina kroz koji prolazi kralježnica’ i češće dolazi s *na* nego s *u*. Lijeви kolokati (*ruksak, torba, križ, naprtnjača, ranac, uteg*...) pokazuju da se leđa često percipiraju kao potpora

¹² ... može se tvrditi da je s *u* + LOK istaknuta informacija u iskazu da je trajektor topološki u unutrašnjosti orijentira. Granica koja dijeli eksterijer i interijer često je samo konceptualna. Ako se promatrač usredotoči na činjenicu da je dio trajektora poduprt orijentirima ili da trajektor graniči s površinom orijentira, upotrijebit će *na* + LOK. To se također odnosi na situacije u kojima je trajektor vezan za orijentir.

¹³ Kao i sadržavanje, potpora se može okarakterizirati kao kontrolni odnos u kojem jedan objekt kontrolira položaj drugog suprotstavljajući se sili gravitacije. To jest, podupirani objekt ne pada zbog podupirućeg objekta.

predmetima koji se nose ili kao ravna površina na koju se može smjestiti kakva oznaka (*broj, tetovaža, natpis, ime, desetka*). Uz neke glagole ili glagolske imenice *na leđima* označuje položaj tijela (*ležati, spavati, završiti, ležanje, spavanje*). U takvim primjerima leđa su također potpora, ali teret nije neki predmet, nego tijelo samo.

Imenica *noga* određena je kao ‘donji ud koji služi za kretanje i stajanje’. Prevladavanje prijedloga *na* objašnjava se time da je lijevi kolokat često glagol ili glagolska imenica te cijeli izraz označuje položaj tijela (*stajati, ostati, biti, držati, provesti, stajanje*). U tim konstrukcijama noge su potpora za ostatak tijela, a prototipni smjer okomite osi¹⁴ dobro je definiran. Lijevi kolokat često je imenica koja označuje dio noge (*prst, vena, dlaka, mišić*) ili imenica koja označuje obuću (*cipela, čizma, tenisica, čarapa, obuća*).¹⁵

Imenica *prsa* definira se kao ‘1. prednji dio tijela od vrata do trbuha u kojemu se nalaze srce i pluća; 2. obje dojke’. S lijevim kolokatima kao što je *obrok, hranjenje, hraniti, dijete, dojenče, beba*, imenica *prsa* odnosi se na drugo značenje. U prvom značenju *prsa* se obično percipiraju kao ravna (dvodimenzionalna) površina prikladna za neku oznaku ili znak (*križ, grb, džep, natpis, mrlja, zvijezda*) iza koje obično dolazi prijedlog *na*.

4.4. Međusobna zamjenjivost

Neki se lijevi kolokati ponavljaju uz izraze *u + DT_{LOK}* i *na + DT_{LOK}*, tj. prijedlozi *u* i *na* međusobno su zamjenjivi uz neke imenice koje označuju dijelove tijela, što ne utječe na promjenu značenja prijedložno-padežnog izraza u lokativu. Te su imenice izvučene iz popisa prvih 50 kolokata (upotrebom *Conditional Formatting Duplicate Values* u Excelu). U Tablici 2. ti su parovi poredani prema ukupnom broju istovjetnih lijevih kolokata za svaki par.

Tablica pokazuje da imenice *krilo, mozak, srce* i *kosa* imaju najveći broj istih kolokata s prijedlozima *u* i *na*, iz čega se može prepostaviti da je uz njih veća međusobna zamjenjivost prijedloga pa će se ukratko prokomentirati.

¹⁴ »According to the force-dynamic configuration, trajectory and landmark define a common axis along which their relationship adopts a certain directionality. That axis is prototypically the vertical axis with respect to the human canonical position as standing on the ground, since the human resting side is defined by the soles of the feet. The force exerted by the trajectory is prototypically exerted downwards.« (Navarro i Ferrando 1999: 157).

¹⁵ Općenito imenice koje se odnose na odjeću i obuću, a koje dolaze kao lijevi kolokati imenica *glave, glava, noge, ruka, ruke* uvijek dolaze s prijedlogom *na* (npr. *kacige na glavama, kapa na glavi, sandale na nogama, rukavica na ruci, rukavice na rukama*).

Tablica 2: Kolokati koji su zajednički za oba para.

prijedložno- -padežni izraz ($u + DT_{LOK} /$ $na + DT_{LOK}$)	istovjetni lijevi kolokat	broj istovjetnih kolokata
<i>u/na krilu</i>	<i>dijete, držati/drzati, knjiga, laptop, on, ostati, ruka, sin, sjediti, spavati, završiti</i>	11
<i>u/na mozgu</i>	<i>krvarenje, metastaza, mjesto, plak, područje, poremećaj, proces, promjena, rupa, vijuga, žila</i>	11
<i>u/na srcu</i>	<i>biti, bol, domovina, imati, Hajduk, Hrvatska, ležati, nositi, rupa, tuga, uvijek</i>	11
<i>u/na kosi</i>	<i>boja, gel, ostajati, ostatak, pramen/pramenovi, ruka, ukras, ulje, val, vikler</i>	10
<i>u/na tijelu</i>	<i>kost, masnoća, mišić, mjesto, nalaziti, organ, promjena, tkivo</i>	8
<i>u/na ustima</i>	<i>imati, krv, nalaziti, prst, rana, ranica, slina, stalno</i>	8
<i>u/na koži</i>	<i>nalaziti, ostajati, ostati, promjena, proces, reakcija, zadržavati</i>	7
<i>u/na ušima</i>	<i>dlaka, glazba, ipod, mp3, muzika, naušnica, slušalice</i>	7
<i>u/na ljudima</i>	<i>Bog, promjena, samo, trag, vidjeti</i>	5
<i>u/na oku</i>	<i>leća, ostati, promjena, suza, vid</i>	5
<i>u/na nogama</i>	<i>držati, imati, mišić, vena</i>	4
<i>u/na očima</i>	<i>izgledati, leća, sjaj, suza</i>	4
<i>u/na ruci</i>	<i>držati, imati, lopta, nositi</i>	4
<i>u/na rukama</i>	<i>beba, dijete, držati, nositi</i>	4
<i>u/na glavama</i>	<i>nalaziti, biti, samo</i>	3
<i>u/na leđima</i>	<i>imati, pritisak, završiti</i>	3
<i>u/na prsima</i>	<i>nositi, pritisak, rana</i>	3
<i>u/na glavi</i>	<i>imati, nositi</i>	2
<i>u/na trbuhu</i>	<i>rana, rupa</i>	2
<i>u/na želucu</i>	<i>čir, kamen</i>	2

Krilo je u rječniku primarno definirano kao ‘organ za letenje u ptica i mnogih kukaca’ te je tvorbeno povezano s glagolom *kriti*, što dolazi do izražaja u anatomskom značenju ‘dio ljudskoga tijela od trbuha do koljena u sjedećemu položaju’ jer se to mjesto često doživljava kao zaklonjeno i sigurno mjesto. Čak 11 istih kolokata može doći s *u krilu* i s *na krilu* (*dijete, držati/drzati, knjiga, laptop, on, ostati, ruka, sin, sjediti, spavati, završiti*). Do neke mjere može se smatrati da govornikova percepcija ima utjecaja na odabir prijedloga (npr. da je nešto malo okruženo, zaštićeno i skriveno u krilu, kao dijete u krilu roditelja), ali primjeri (često vrlo slični) pokazuju da prijedlozi u takvim izrazima zapravo imaju isto značenje (*Britney Spears vozila se sa petomjesečnim sinom u krilu bez pojasa ili dječje sjedalice... – Britney je primijećena u vožnji s novorođenim sinom na krilu.*).

U mozgu i *na mozgu* dolaze uz 11 istih kolokata: *krvarenje, metastaza, mjesto, plak, područje, poremećaj, proces, promjena, rupa, vijuga, žila*. Svi su iz medicinskoga konteksta, kao i većina drugih lijevih kolokata izraza *u mozgu* i *na mozgu*, što pokazuje da imenica *mozak* ima prilično usko područje upotrebe s tim dvama prijedlozima. Mozak je unutanji organ koji ne možemo vidjeti, pa promjena prijedloga ne može biti rezultat govornikove vizualne percepcije.

Srce je šuplji mišićni organ, ali često se doživljava i kao središte osjećaja, pa se velik broj lijevih kolokata prijedložno-padežnih izraza *u srcu* i *na srcu* odnosi na emocijsko značenjsko polje. Ako lijevi kolokat ima medicinsko značenje, upotrijebljen je prijedlog *na*. Riječi koje se ponavljaju uz *u srcu* i *na srcu* (*biti, bol, domovina, imati, Hajduk, Hrvatska, ležati, nositi, rupa, tuga, uvijek*) gotovo se uvijek odnose na srce kao središte osjećaja, što znači da je emocijsko značenje tipično za oba izraza: *u srcu* i *na srcu*, s eventualno mogućom interpretacijom da se s prijedlogom *na* emocija može interpretirati kao teret, a s prijedlogom *u* kao sadržaj duboko skriven u osobi. Srce se u tim konstrukcijama ne odnosi na doslovno značenje organa, pa je njihova interpretacija zapravo jednaka: odnose se na emotivno stanje.

Kosa je definirana kao ‘dlake na ljudskoj glavi’ i vidljivi je dio tijela koji često promatramo kao ukras. Uz *u kosi* i *na kosi* ponavlja se 10 istih riječi (*boja, gel, ostajati, ostatak, pramen/pramenovi, ruka, ukras, ulje, val, vikler*), od kojih većina označuje neki proizvod ili predmet koji služi za održavanje ili ukrašavanje kose, što pokazuje da se kosa može percipirati kao trodimenzionalan, porozan medij u kojem se nešto može sakriti i biti manje vidljivo ili kao dio glave koji obično promatramo s vanjske strane, tj. kao površinu s vidljivim predmetom na njoj.

Općenito, statistička distribucija primjera s tim četirima imenicama u skladu je s ukupnom distribucijom prijedloga *u* i *na*: broj primjera s *u* prevladava (npr. *dijete u krilu* zabilježeno je 68 puta a *hrWaC-u*, a *dijete na krilu* 10 puta), ali činjenica da se iste konstrukcije mogu upotrebljavati gotovo bez promjene značenja pokazuje da se *na* pojavljuje na mjestima gdje se očekuje i češće upotrebljava prijedlog *u*. U tim primjerima dimenzionalnost i neke druge karakteristike (omeđenost, živost) dijelova tijela više nisu toliko relevantne, već je bitan odnos kontakta ili bliskosti, tj. podudaranja

između x i dijela tijela. Odnos podudaranja zajednički je prijedlozima *na* i *u*, što rezultira njihovom međusobnom zamjenjivošću.

5. Zaključak

U ovom radu proučeno je 20 parova prijedloga *u* i *na* sa 17 imenica u lokativu koje označuju dijelove tijela. To su: *u/na glavama*, *u/na glavi*, *u/na kosi*, *u/na koži*, *u/na krilu*, *u/na leđima*, *u/na ljudima*, *u/na mozgu*, *u/na nogama*, *u/na očima*, *u/na oku*, *u/na prsima*, *u/na ruci*, *u/na rukama*, *u/na srcu*, *u/na tijelu*, *u/na trbuhu*, *u/na ustima*, *u/na ušima*, *u/na želucu*.

Uz većinu dijelova tijela češće se upotrebljava prijedlog *u* (16 od 20 parova). Dominacija prijedložno-padežnoga izraza $u + DT_{LOK}$ u skladu je s općim omjerom prijedloga *u* i *na* u hrWaC-u, ali i s interpretacijama da se ljudsko tijelo doživljava kao spremnik te da dijelovi tijela imaju obilježje živoga i kao živa pozadina imaju veću kontrolu nad likom, što se u hrvatskome primarno izražava prijedlogom *u*.

Prijedlog *na* prevladava uz imenice *leđa*, *koža*, *noge* i *prsa*. Prema analizi lijevoga kolokata te konstrukcije često opisuju situacije u kojima lik ima veću kontrolu nad pozadinom, a to je posebno izraženo u metafori *BOLEST* je *TERET*. Jedan od razloga dominacije prijedloga *na* s tim dijelovima tijela jest taj što te konstrukcije često označuju dio cjeline (dio vanjske strane ili dio pričvršćen na cjelinu), što se u hrvatskome često izražava prijedlogom *na*.

Analiza lijevih kolokata pokazuje da se prijedlog *na* može upotrijebiti na mjestima gdje se očekuje i češće pojavljuje prijedlog *u*, pri čemu se značenje izraza gotovo uopće neće promijeniti (*dijete u/na krilu*). U tim primjerima u prvom je planu odnos podudaranja između x i dijela tijela (a to je značenje svojstveno i prijedlogu *u* i prijedlogu *na*), a obilježja dijelova tijela kao što su dimenzionalnost, omeđenost ili živost u drugom su planu.

S obzirom na to da postoje razlike u raspodjeli prijedloga uz dijelove tijela u različitim jezicima (usp. Cuyckens 1993: 57–8), u daljnjem istraživanju bilo bi korisno napraviti usporednu analizu hrvatskoga i drugih jezika, posebice slavenskih, te istražiti kako na upotrebu prijedloga *u* ili *na* utječe promjena padeža (npr. akuzativ umjesto lokativa).

LITERATURA

Eugenija BARIĆ, Lana HUDEČEK, Nebojša KOHAROVIĆ, Mijo LONČARIĆ, Marko LUKENDA, Mile MAMIĆ, Milica MIHALJEVIĆ, Ljiljana ŠARIĆ, Vanja ŠVAČKO, Luka VUKOJEVIĆ, Vesna ZEČEVIĆ, Mateo ŽAGAR, 1999: *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine.

- Branimir BELAJ, Goran TANACKOVIĆ FALETAR, 2014: Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva. Zagreb: Disput.
- Hubert CUYCKENS, 1993: The Dutch spatial preposition “in”: A cognitive-semantic analysis. *The Semantics of Prepositions From Mental Processing to Natural Language Processing*. Ur. Cornelia Zelinsky-Wibbelt. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 27–71.
- Rene DIRVEN, 1993: Dividing up physical and mental space into conceptual categories by means of English prepositions. *The Semantics of Prepositions From Mental Processing to Natural Language Processing*. Ur. Cornelia Zelinsky-Wibbelt. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 73–97.
- Michele I. FEIST, Dedre GENTNER, 2003: Factors Involved in the Use of In and On. *Proceedings of the Twenty-fifth Annual Meeting of the Cognitive Science Society*. 390–95. [Na mreži](#).
- Simon GARROD, Gillian FERRIER, Siobhan CAMPBELL, 1999: *In* and *on*: investigating the functional geometry of spatial prepositions. *Cognition* 72. 167–89. [Na mreži](#).
- HrWaC. Croatian Web Corpus v2.2. [Na mreži](#).
- Anja JAMROZIK, Dedre GENTNER, 2015: Well-Hidden Regularities: Abstract Uses of *in* and *on* Retain an Aspect of Their Spatial Meaning. *Cognitive Science* 39. 1881–911. [Na mreži](#).
- Anja JAMROZIK, Dedre GENTNER, 2011: Prepositions retain aspects of spatial meaning in abstract contexts. *Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society* 33. 1589–94. [Na mreži](#).
- Anja JAMROZIK, Dedre GENTNER, 2014: Making sense of the abstract uses of the prepositions *in* and *on*. *Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society* 36. 2411–16. [Na mreži](#).
- Nikola LJUBEŠIĆ, Filip KLUBIČKA, 2014: {bs,hr,sr}WaC – Web corpora of Bosnian, Croatian and Serbian. *Proceedings of the 9th Web as Corpus Workshop (WaC-9)*. Gothenburg: Association for Computational Linguistics. 29–35. [Na mreži](#).
- Ivana MATAS IVANKOVIĆ, 2009: Izražavanje prostornih značenja prijedložno-padežnim izrazima. *Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Ur. Krešimir Mićanović. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu. 31–41. [Na mreži](#).
- Darko MATOVAC, 2013: *Semantika hrvatskih prijedloga: Doktorski rad*. Osijek.
- Ignasi NAVARRO i FERRANDO, 1999: The metaphorical use of *on*. *Journal of English Studies* 1. 145–64. [Na mreži](#).
- Ignasi NAVARRO i FERRANDO, 2000: A cognitive-semantic analysis of the English lexical unit *in*. *Cuadernos de Investigacion Filologica* 26. 189–220. [Na mreži](#).
- Slobodan PAVLOVIĆ, 2011: Prostor i prostorne metafore u padežnom sistemu Brižinskih spomenika. *Slavistična revija* 59/2. 179–94. [Na mreži](#).
- Ivo PRANJKOVIĆ, 2013: *Gramatička značenja*. Zagreb: Matica hrvatska. [Na mreži](#).
- Sally A. RICE, 1992: Polysemy and Lexical Representation: The Case of Three English Prepositions. *Proceedings of the Fourteenth Annual Conference of The Cognitive Science Society*. 89–94. New Jersey: Lawrence Erlbaum. [Na mreži](#).
- Josip SILIĆ, Ivo PRANJKOVIĆ, 2005: *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

Ljiljana ŠARIĆ, 2006: A preliminary semantic analysis of the Croatian preposition *u* and its Slavic equivalents. *Jezikoslovlje* 7/1–2. 1–43. [Na mreži](#).

Struna. Hrvatsko strukovno nazivlje. [Na mreži](#).

ŠKRJ = Matea BIRTIĆ, Goranka BLAGUS BARTOLEC, Lana HUDEČEK, Ljiljana JOJIĆ, Barbara KOVAČEVIĆ, Kristian LEWIS, Ivana MATAS IVANKOVIĆ, Milica MIHALJEVIĆ, Irena MILOŠ, Ermina RAMADANOVIĆ, Domagoj VIDOVIĆ, 2012: Školski rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Školska knjiga. [Na mreži](#).

POVZETEK

Večina delov telesa ima pretežno predlog *u* 'v' (16 od 20 parov). Predložna besedna zveza *u* + *BP_{LOC}* je v skladu s splošnim razmerjem predlogov *u* in *na* v hrWaC. Deli človeškega telesa imajo značilnost živosti in kot taki imajo večji nadzor nad figuro. Tudi človeško telo se dojema kot posoda (*container*). Vse to so argumenti, ki so v prid predlogu *u*. Predlog *na* prevladuje pri samostalnikih *leđa* 'hrbet', *koža* 'koža', *noge* 'noge', *prsa* 'prsi'. Glede na analizo levih kolokotov te konstrukcije pogosto opisujejo situacije, v katerih ima lik v prvem planu (*figure*) večji nadzor nad likom v drugem planu (*ground*), kar je še posebej izraženo v metafori *BOLEZEN* je *BREME*. Eden od razlogov za razpoložljivost predloga *na* s temi deli telesa je, da te konstrukcije pogosto označujejo del celote, ki se v hrvaščini pogosto izraža s predlogom *na*. Analiza levega kolokata je pokazala, da je predlog *na* mogoče uporabiti na mestih, kjer je *u* pričakovano in pogosteje uporabljen, pri čemer se pomen konstrukcij skoraj ne spremeni (npr. *dijete u/na krilu* 'otrok v/na naročju'). V teh primerih je v ospredju abstraktna relacija naključja med *x* in delom telesa, ki je izražena s predlogom, pri čemer se značilnosti dela telesa, kot so dimenzionalnost, zaprtost ali živost, izkažejo za sekundarne.